

A Coşbuc-család ősei Hordón. Még 1929 táján a széplaki Petrichevich Horváth-család történetére vonatkozó adatgyűjtő kutatás közben KELEMEN LAJOS¹ néhány, a román irodalomtörténetírásra nézve érdekes forrásra akadt az említett családnak az Erdélyi Nemzeti Múzeumban lévő levéltárában. Az ő szíves figyelmeztetése révén a Coşbuc-családra vonatkozólag olyan adatok birtokába juthatunk, melyeket a román család-, illetőleg irodalomtörténetírás aligha ismer.²

Ez a néhány forrás az 1753-, illetőleg 1759-től visszamenőleg több, mint egy századra terjedőleg tájékoztat a későbbi Coşbuc-család történetéről. Három vallatási jegyzőkönyv, két jobbágyok feletti osztzkodást tartalmazó s néhány kisebb jelentőségű irat vonatkozik e tárgyra.

Az I. és II. jegyzőkönyv kérdéseiből s a rájuk adott feleletekből megállapítható, hogy (1759-ben) a Coşbuc-ok Hordón nem őslakosok,³ ottan semmiféle apai ágról való telkek nincsenek, hanem „Alsó Ilosvárol (a P. Horváth-család birtokáról) származott az elejek ide (t. i. Hordóra).“⁴ Hogy kik voltak a „fugitivusok“, azaz szökött jobbágyok, arra vonatkozólag a hagyomány alapján csaknem egyöntetűen adott feleletek azt mondják, hogy „két egy testvér. Alexa és Opra nevű Legények ennek előtte igen régen valamely nagy éhségben⁵ vagy háborúban Alsó Ilosvárol elszökvén, Hordóra mentenek és ottan pakulárságra adván magukat, minekutánna fel nevedtenek úgy telepedenek Hordora, kiknek posteritási volnának az mostani kérdésben főrgő Kosbukék.“

A II. jegyzőkönyv egyik tanúvallomása a Kosbukoknak a *Brágye*-családból való kiválásáról emlékezik meg. Itt azonban valami hagyományzavarodásról van szó; ezt nagyon szépen megmagyarázza Tyira Urszu tanúvallomása.⁶ Szerinte „amint a régi öreg emberektől értette“, Középfalváról valóban származtak el a „régii időben a *Brágye* családból származó ifjú legények“, kikről azonban nem tudni, hogy véglegesen hol telepedtek meg; viszont Alsó-Ilosvárol is „mentenek volt el ismét igazság szerint *Ungur* nevezetű, de annak utánna *Tiporának* nevezett nemzettségből ide való (t. i. alsóilosvai)

¹ A rövid dolgozatra vonatkozó adatokat neki köszönhetem. Néhány adatra még néhai Drăganu Miklós volt szíves felhívni figyelmemet.

² Şotropa Virgil ugyan már foglalkozott e kérdéssel [Obârşia familiei Coşbuc: Archiva Someşana (Năsăud) 1926. 58—76] egy — Beszterce városa régi levéltárából előkerült — csonka jegyzőkönyv-másolat adatai alapján. Ez a másolat eredetiben és teljes egészében megvan a Petrichevich-Horváth-család levéltárában [Felvették „în ano 1753 mense Martyo“. Jelzete: Reg. II. Fasc. 24. sub F. No. 5.]. A második „anno 1759 die vero 23 mensis January“ kezdett és Alsóilosván (Szolnok-Doboka m.) felvett jegyzőkönyv is ugyanott található [Nr. 3.]. Az első (1753) jegyzőkönyvre rövidítve I.-sel, a másodikra (1759) II.-sel utalok, de elsősorban a terjedelmesebb, 180 ívrét lapon, 224 tanúvallomást magába foglaló II. jegyzőkönyv adatait használom fel. Şotropa ezt nem ismerte.

³ Vö. I, 12—13, 14b, 16a, 17b, 19a, 21a; a II. csaknem minden tanúvallomása ugyanezt bizonyítja.

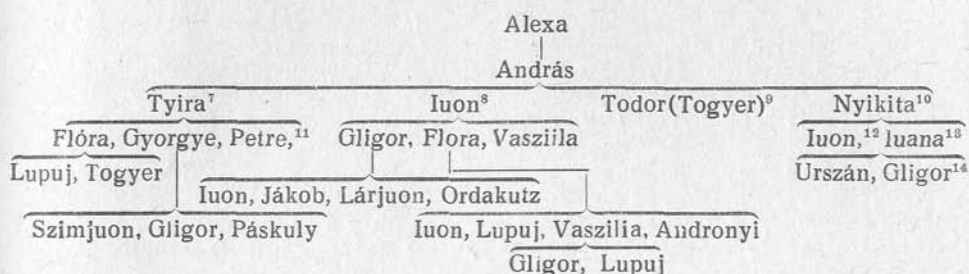
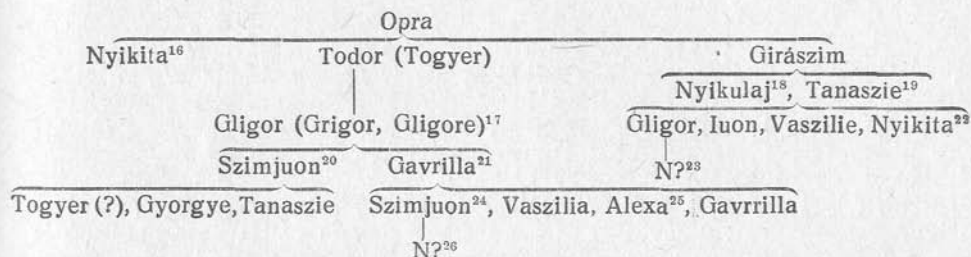
⁴ Vö. I, 4—5, 8b, 11a.

⁵ Brágye Kozma szerint [vö. I, 20] „mikor a tatár Erdélynek jobb részét elpusztította“, tehát valószínűleg az 1658—61 közötti tatárpusztítások idején.

⁶ L. I, 22b—23a. — Horváth Kozma és Ferenc 1720-i jobbágyösszeírása is csak Középfalván ismer *Brágye* ~ *Bráda* családot. Az összeírás megvan két példányban is a P. Horváth lt.-ban [Reg. II. Fasc. 25 sub W. No. 10. és Fasc. XIII. No. 10].

jobbágyok, akiknek nemzettségéből valók volnának azok, akik most is Besztercze vidékén Hordón laknak és *Kosbukéknak* hivatják magukat.^{6a}

Részemről az okmányok alapján szinte kétségtelennek tartom, hogy később a Hordón lakó Csšbuc-család az alsóilosvai Ungur, s az ő kiválásuk után valamilyen okból Tiporá-nak nevezett család Hordóra átkerült tagjaitól származik. Itt alább közlöm a „két egy testvér“ Alexa és Opra-val kezdődő Szekujétsz alias Kosbuk család leszármazási tábláját:

I. TÁBLA.^{6a}II. TÁBLA.¹⁵

^{6a} A családfára vonatkozólag l. I, 7a—b, 8a, 9a—b, 11a—b, 12a, 14a, 21a, 28a és II, 52, 53, 57, 64, 65, 69, 77, 92, 95, 98, 100, 102, 110, 114, 132, 139, 145, 147, 149, 165, 167, 172, 175.

⁷ Tyirát az 1759-es jegyzőkönyv [II, 55] mint „néhai“-t említi

⁸ Iuonnak három leányáról is megemlékeznek a tanúk, de a nevét egyiknek sem említik. Az egyik Andronyi aluj Istyényi-nek, a második a Todorán Danila fiának, Vaszilje aluj Todorán-nak s a harmadik Vonja aluj Bajti-nak a felesége. Erre vonatkozólag l. még II, 55, 67, 69, 71, 121, 122 és 128.

⁹ Elment nem tudni hová [vö. I, 8a, II, 57].

¹⁰ Ekkor már meghalt [vö. II, 57].

¹¹ Ninesenek fiai [vö. II, 64, 1]; ellenben a néhai Tyirának e három házas fián kívül még nőtlenek is „felesen vannak“ [vö. II, 52].

¹² Mint Iuon Nyikiti-t vagy Iuon aluj Andrisoje-t ismerik [vö. I, 7b, 8a, II, 57]; sőt mint J. aluj Anyiszie-t már „néhai“-nak mondják [vö. II, 53, 65].

¹³ Már öreg asszony [vö. II, 114].

¹⁴ Még mindkettő nőtlen [vö. I, 7b, 8a, II, 57].

¹⁵ E táblázat is az I. Táblához fűzött jegyzetben megjelölt helyek tanúvallomásai alapján készült [L. még II, 58, 80, 105, 174].

¹⁶ Meghalt 1759 előtt. Csak leányai maradtak [Vö. II, 77].

¹⁷ 1759 előtt meghalt. Vö. II, 102.

Ami a Coşbuc-család Hordóra való átköltözésének időpontját illeti, erre vonatkozólag nem csatlakozhatom ŞOTROPA VIRGIL véleményéhez, aki a családot még a XVII. század elején, a Mihály vajda korszakát követő zavarok idején Hordóra került ősoktól származtatja.²⁷ Bár igaz, hogy a két táblán a család öt, illetőleg hat nemzedéke szerepel s ez, egy nemzedékre kb. 30 évet számítva, kitenné a 150—160 esztendő, de az első, beköltöző őst s az utolsó, még csecsemőkorban levő leszármazottat nem vehetjük be a számításba s így, ilyen számítás alapján, a család három-négy nemzedékének Hordón való élete alig száz évet tesz ki. Tehát nem a XVII. század elején, hanem a század közepén, valószínűleg a II. Rákóczi György lengyel vállalkozását követő zavaros időben, kerülhetett a család Hordóra.

Érdekes megjegyezni, hogy a múzeumi levéltárban található egy fugitívos jobbágyok ügyében tartott vallatási jegyzőkönyvet;²⁸ ebben egy Alsóilosvárról elszökött jobbágyról, *Ungur Gergely*ről történik említés; ez másik két társával együtt valamikor az 1657. esztendő után bujdosott el Alsóilosvárról. Egyébként az Ungur-családdal a Horváthoknak nagyon sok bajuk volt később is.²⁹ Petrichevich Kozma és Ferenc jobbágyosztokodásából tudjuk, hogy 1720-ban „in suspenso“ kellett maradnia *Ungur Lupuly* és *Ignat* „puszta házhelyének“ valószínűleg az ott lakó jobbágyok elszökése miatt (Legalább is erre utal az előbbi forrás s a „puszta“ szó). Bár az előbbi forrás 1657-es évszáma világosan összeesik a tőlem megállapított átköltözési időponttal, mégis úgy vélem, hogy itt az Ungur-család más szökött tagjáról van szó s nem egy Hordóra elszármazotról, hisz nem lehet genealógiai mesének venni a „két egy testvér“-től, egy Alexa és Opra nevű őstől való leszármazást, mikor azt a tanuk egyöntetű vallomásán kívül a II. Táblán szereplő *Nyikuláj aluj Girászim Opri* névben szereplő s kétségtelenül valószínűleg élt ősről vonatkozó *Opra* név is bizonyítja.

Érdekes volna megvizsgálni a család nevét is. Vajon elfogadható-e az a DRÁGANU MIKLÓS előtt is kissé erőszakoltnak látszó népi etimológia, mely a Kosbuk nevet a román *cujba* 'üstláb' szótól származtatja vagy szláv eredetű névnek veendő-e ez a név, mint ugyancsak DRÁGANU véli?! Ez utóbbi esetben

¹⁸ Nyikuláj aluj Girászim Opri néven emlegetik. Érdekes, hogy erre az ágra általában nem használják a Kosbuk alias Szekujetz nevet, hanem az apára s nagyapára célzó népies néven említik. Erre vonatkozólag lásd alábbi fejtegetésemet.

¹⁹ *Bohókásnak, féleszűnek* mondják; nőtlen [Vö. II, 65, 69]. Tanaszi aluj Girászim Opri-nak hívják a falusiak.

²⁰ A „tavaj Molduvába ment“ s most is ott van [Vö. II, 69].

²¹ 1759 előtt meghalt. Mindkét fiút az apjukra utaló aluj Gligore névapposítással említik [Vö. I, 8a, II, 58, 102].

²² „Tavaj“ (azaz 1758-ban) Máramarosba ment Vaszilie-val együtt [Vö. I, 7a, 8b, II, 69].

²³ Ekkor még csak kis fiú; a nevét nem tudják [Vö. II, 69].

²⁴ A „tavaj Molduvába ment s ott vagyon“ [Vö. II, 65, 105].

²⁵ Csak egy tanú említi [Vö. I, 8a].

²⁶ Szimjuonnak egy ifjú legény fia van, de a nevét nem említik [Vö. II, 52, 55].

²⁷ Vö. i. t. 60 és 75.

²⁸ P. Horváth lt. Reg. II. Fasc. 2. No. 22.

²⁹ Ungur Lupulynak „gyilkossága megváltásáról való (kezes)levele“ és egy *Ungur Ignat*-ra vonatkozó kezeslevél található az említett családi levéltárban [Reg. II. Fasc. 2. No. 22. illetőleg Reg. II. Sub. A. A. Nro, 3].

is csak úgy fogadhatjuk el ezt a feltevést, ha azt csak a névre magára és nem a család származására vonatkoztatjuk. Az Ungur és a Hordóra is átvitt talán rokon jelentésű Szekujétz név a család eredetére nézve más következtetésre jogosíthat fel.

A per kimenetelét nem ismerjük, bár a fejleményeket a ŐOTROPA tanulmányából 1763-ig követhetjük. Mindedig csak a tanúkihallgatások történtek meg. A perre vonatkozó ítélet még nem került elő. Lehet, hogy ilyen ítéletre nem is került sor, mivel a család valamiképpen, talán a Horváthokkal való egyezkedéssel, mentesítette magát egy kétségtelenül a Horváthokra nézve előnyös ítélet következményei alól. Mindez mai adataink alapján eldönthetetlen. Talán Beszterce-Naszód és Szolnok-Doboka vármegye levéltárában s a marosvásárhelyi tábla irattárában lehetne még erre az ügyre vonatkozólag felvilágosító adatokat kapni.

Hogy a felvázolt családfán melyik családtagot lehet Coşbuc György ösének tekinteni, ennek eldöntése ugyancsak a kérdéssel ezután foglalkozó román irodalomtörténetíróra marad.³⁰

A kolozsvári fejenhordás kétszázéves emléke. Nemrégiben SÁNDOR GÁBOR a kolozsvári Hóstát emberi erővel végzett teherhordásáról szólva, elsősorban is a fejenhordásról emlékezett meg.¹ Véleménye szerint ez a cipekedési mód a múlt század közepe táján és második felében, tehát akkor alakult itten ki, mikor az addig állattartó-fuvarozó és gabonatermelő Hóstát lassanként áttért a kert- és tej-gazdálkodásra. Ekkor a kisebb mértékű tej- és zöldség-szállítás elvégzésére alakult ki ez a cipekedési mód főként a hóstáti leány- és asszony-népség körében. SÁNDOR szerint a hóstáti fejenhordás első nyomai csak 1850 táján mutatkoznak. Egy jó félszázad múlva, e század második évtizedében a nagyobb méretű termelés kifejlődésével aztán a fejenhordás meg is szűnik.

E dolgozat megjelenése után, 1944-ben a kolozsvári Szent Erzsébet-aggmenháznak a város története szempontjából felette értékes levéltárában kutatva, egyebek mellett ráakadtam egy olyan adatra is, mely nyilvánvaló bizonyossága annak, hogy a kolozsvári fejenhordás kezdő-időszakául aligha tekinthetjük a múlt század közepét. Egy 1742-ből való forrásból ugyanis akkor ezt jegyeztem ki: „... (a) buzát... ä házakhoz ä szolgálók *Fejekén hordoták*...“ [i. h. C. 12]. Ebből a szűkszavú adatból is két tény mindenesetre megállapítható: 1. a fejenhordás Kolozsvárt már a XVIII. század közepén is alkalmazott szállítási mód volt; 2. úgy látszik, a fejenhordás itt akkor is az asszony-nép alkalmazta cipekedési mód lehetett, hiszen a forrásban előforduló *szolgáló* a XVIII. században 'cselédlány', azaz 'női háztartási alkalmazott'

³⁰ A Coşbuc-család fennebb kifejtett származási elméletét V. Őotropa tanulmánya révén Drăganu is ismerte [Vö. G. Coşbuc la Liceul din Năsăud şi raporturile lui cu grănicerii H. és é. n. 2]. Fenti fejtegetéseimet semmiképpen sem tudom összeegyeztetni Tăslăuanunak a Coşbuc-család őseire vonatkozó fejtegetéseivel [Informații literare și culturale 1903—1910. Sibiu, 1910. 39.]. A család XIX. századi tagjaira vonatkozólag I. a »Poemation de secunda legione valchica sub Carolo Barone Enzenbergio« (Magno-Varadino 1830. 49) című munkát; ebben Antonium Kosbuek (!), Capellanum in Herdo (!) és N. Kosbuek (Drăganu szerint Sebastianus, a költő apja!), Capellanum in Herdo, szerepel (Ezokról a forrásokról és a Coşbuc név etimológiájáról néhai Drăganu Miklósnak 1929-ben adott szíves felvilágosítása nyomán tudok).

¹ A kolozsvári Hóstát emberi erővel végzett teherhordási módjai és eszközei: MNnyv. III (1941), 242 kk. és kny. Dolgozatok a m. kir. Ferenc József tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetéből 7. sz. 8.

jelentésben volt használatos, és — a *cseléd* szóval váltakozva — ilyen jelentésben hallható még ma is Erdélyszerte.

Bár a dolog természeténél fogva csak véletlenül bukkantam erre a szövegrészletre, más történeti adatok hiányában is úgy vélem, hogy a hóstáti fejehordás természetesen a jelzett időpontnál (1742) is régebb keletű, bátran mondhatni, ősi cipekedési mód lehetett. Abban azonban igaza lehetett SÁNDORNAK, hogy a Hóstátban a múlt század második felében kialakult és tőle szépen leírt fejehordási módban különleges hóstáti vonások fedezhetők fel.

A fennebb közölt levéltári adat ismét figyelmeztetés a levéltári kutatók számára, hogy jó, ha a levéltárban dolgozó másirányú kutatás közben rajta tartja szemét az ilyenféle jelenségeken, és csekély fáradsággal hihetőleg becses adatokat szolgáltat a történeti néprajz-kutatás számára.

Benemig, Belemig. Az erdélyi káptalan birtokainak határjárásáról szóló 1299-i oklevél töredékei között az, egykor az Ompoly és az Ompolyica összefolyása táján fekvő, ismeretlen korban és körülmények következményeképpen eltűnt Fülesd határjárásában olvasom, hogy a fülesdi határ a *benemig*-i nemesség (cum nobilibus de *Benemygh*) birtokaival érintkezik. Ugyanabban az oklevélben alább a Velkenhávása nevű helyet mint olyan pontot jelöli meg, ahol *Belemig* és Fülesd határa végződik (protenditur (t. i. meta) ... ad locum, qui vocatur Velkenhawasa, ubi terminatur terra de *Belemig* [et] terra Fylesd) [Teleki Okl. I, 25. — Iczkovits, EMMA, Az erdélyi Fehér megye a középkorban. Bp., 1939. 54–5. — Iczkovits azonban, bár az idézett oklevelet ismerte, a kérdésben forgó település nevét nem sorolta be a fehérmegyei községek adattárába].

A *benemig*-i nemesség emlegetése világosan arra utal, hogy itt Fülesddel együtt, egy másik, vele tőzsomszédos, eltűnt településről van szó. Nem kétséges az sem, hogy a *Benemygh* és a *Belemig* alak ugyanarra a településre vonatkozik. E két helynévalak értelmezése rendjén nem indulhatunk ki az elsőből, mert az értelmetlennek látszik. Annál könnyebb azonban a második, a *Belemig* alakból kiinduló magyarázat. Szerintem ez csak összetett helynévként értelmezhető. Első tagjában köznyelvi *böleny* 'bison' szávunknak a régiségből kimutatható (*belen ~ belén ~ belin* ~) *belem* alakja rejtőzik, éppen úgy, mint a *bölömbika* madárnév régebbi *belembika* alakjában [vö. EtSz., OklSz.]. Az utótagot viszont azonosíthatjuk köznévi szerepében csak a régiségből ismert, illetőleg helyneveinkből ilyenül kikövetkeztetett 'aqua, fluvius; wasser, fluss' jelentésű *ügy* szávunk *igy* változatával. Sőt amennyiben e szávunk valóban finnugor eredetű, az eredetibb hangállapotot az utóbbi alakváltozat őrizte meg [vö. SZINNYEI JÓZSEF, NyH⁷ 30, 37; másként, de szintén finnugor eredetűnek magyarázza WICHMANN GYÖRGY, MNy. XXII (1927), 353–4]. Az utótagot őrizték meg az ilyen, csak régiségből ismert helynevek: 1095: „predium quod uocatur *forkosig*“ olv. *Forkosigy* (Farkasügy), 1193: „... ad aquam *Zuduryg*“ olv. *Szödörigy* (Szederügy) [vö. OklSz. *szeder* és *ügy* alatt]. De ennek *ügy* változata őrződött meg máig az erdélyi *Feketeügy* és *Nagyügy* folyónévben.

Az oklevélben közölt *Benemigh* alak tehát e szerint csak az oklevélszerkesztő elírásának, esetleg sajtóhibának tekinthető. A helyes, úgy hiszem, teljesen kielégítően 'Bölenyvize, Böleny folyója (pataka)' jelentéssel értelmezhető alakot a *Belemig* forma őrizte meg.

Déceser. Közelebről e helynévről írva, úgy vélekedtem, hogy ez az — akkori adataim szerint — 1747-ben ilyen, 1756-ban *Déltsel* (olv. Délesel) és 1781-ben *Déltsen* (olv. Délesen) alakban idézhető helynév eredetibb formája *Déceser* lehetett [EM, 1946. 79]. Mint IMREH BARNA mezőbánci református lel-

kész szíves levélbeli értesítéséből látom, elkerülte figyelmemet a következő, 1718-ból való adat: „ton tul a *Gyér Csere* alias *Déresel* oldalon“ [MNyv. IV, (1942), 413 és kny. Dolg. a Ferenc József tud. egy. Magy. Nyelv. Int.-ből 10. sz. II]. IMREH helyszíni ismeretei alapján azt is írja, hogy a kérdéses hely nem déli, hanem keleti fekvésű. Ezért nyilvánvaló, hogy előbbi származtatásomban helytelen irányban jártam, mert a címszövebeli helynév eredeti alakja *Gyércser(e)* volt, s későbbi alakját alighanem az egykori ritkás *csere*-erdő eltűnése után az eredeti helynévadáskor közbejárt szövegtörzsek szemléleti alap elhomályosulásával nyerhette. Az itt végbement, de egyébként elég ritka szóeleji jétlenülésre a következő példákat idézhetem: *gyiszno* > *diszno*, *gyió* > *dió*, *gyüszü* > *dészü*, lat. [Eugénus > Ögyén > Ödön, hugyoz > hudoz [vö. Gombocz Zoltán összegyűjt. műv. II/1. 97].

Házsongárd. A temetőjéről országos hírű kolozsvári *Házsongárd* nevének előfordulására gyűjteményemből a következő történeti adatokat sorolhatom fel: 1604: *Harsongartban* (szö.). 1609: *hásongartnal*, 1611: *Hársongrd.* 1615: *harsongard* felet (sz.) 1622: *Harsongart.* 1622/1721: *Harsongart.*¹ 1628: *Hársongartban* (szö.). 1650: *Harsongárban* (szö.). 1661: *Hásongartban* (sz.). *Hásongartban* (szö.). XVII. század vége: *Hásongárdon* felyül (sz.). 1702: *Hásongárdban* (pszö.). *Hasongardban* (ua.).² 1703: *Hasongartb(an).* 1712: Arboretum *Hasongardiense*. 1713: In Promontorio *Hásongárd* nuncupato (szö.). 1715: *Supra vineas Hasongárd* (sz.). *Hasongard* (szö.). 1723: a' *Hasángári Szőlők* felett (sz.). 1729: *Hasongardban*. 1738: *Hasongárdi* fél fertály szőlő. 1740: *Hásongár.* 1742: *Hásongárd* felett (sz.). 1748: *Hásongár* felett (sz.). *Hasongart* Felet vaio szanto Földem. 1761: A' *Hásongárdi* patak mellett (sz.). 1776: *Hasongárd* felett. 1776, 1777: *Hásongárdban* (gyü.). 1781: az *Hasongrád(!)* n(evezetű) szőlő hegyben (pszö.)³ az *Hasongrádi* sikator. 1787: *Hásongárdba* (gyü.). 1790: *Hasangard.* *Hásangard.* *Hásangárd.* 1798: *Hásongárdi* patak mellett. XVII. század eleje: A *Hasongardi* szőlő. *Hásongardb(an)* (szö.). XVIII. század vége: *Hásongárd.* 1807: *Hásongárdba*. 1808: *Hasongardi* szöllő. 1810: *Hásongárd* tetején (sz.) 1814: *Hásongárd.* 1817: *Hasongardi* Forduloban. *Hásongardon* felyül (sz.). 1822: *Hasongard* tetőn (sz.). 1826: az *Hásongárdi* munka. 1827: a *Hásongárdi* gyepű. 1834: a *Házsongár (!)* nevű temető. 1836: A *Hásongardi* gyümölcsös. *Hásongárdi* ugy nevezett Majalis Uttzai Ház. 1837: *Hásongardon* felyül (sz.). 1850: az also *hasongarai* gyümölcsös. a' *Hasongardban* (gyü.) 1852—53: *Hasangárd* felett (sz.). 1853: A' *nasongárdban* (gyü.). XIX. század eleje: A *Hásongárdi* patak mellet (sz.). — Ma és — úgy látszik — az utóbbi két-három emberöltőben is a *Házsongárd* ~ *Házsongar*, illetőleg ritkábban *Házsongár(d)* ejtés az általános.

Az előbbi adat-felsorolás alapján a következő megállapításokat tehetjük: 1. A *Házsongárd* helynévre első adatunk csak a XVII. század legelejéről, 1604-ból való; 2. a század első felebeli való adatok, egy kivételével, *Hársongárd[t]* ~ *Hársongár*-nak vagy *Hársongárd[t]* ~ *Hársongár*-nak olvasandók; 3. 1661-től az adatok túlnyomó többsége *Hásongárd[t]* ~ *Hásongár*-, illetőleg még valószínűbben *Házsongárd[t]* ~ *Házsongár*-nak olvasandó; 4. a múlt század elejétől a helynevet kétségtelenül *Házsongárd[t]* ~ *Házsongár*-

¹ A forrás bizonytalan betűvetése miatt e helynévi adat az eredetiben esetleg *Hásongart*-nak is olvasható.

² Az irat hátlapján lévő regeszta ez: „Az *Házengardi* Pusztának egy részéről való Csere Levél.“

³ Ugyanabban a forrásban így is: „*Hasongárd* n(evezetű) szőlő hegyben.“

nak ejtették; 5. volt természetesen az a-zó kolozsvári nép- és köznyelvben⁴ e helynévnek *Házsangárd* alakváltozata is (l. az 1781- és az 1852–53-i adatokat). Tollhibából származónak vagy egészen ritka, esetleg egyéni ejtést tükröztetőnek tekinthetők a *Hás[zs]ángár*, a *Hás[zs]ongrád* és a *Házsungárnak* olvasandó adatok.⁵

Magának a helynévnek származtatására nézve három magyarázatot ismerünk. JAKAB ELEK, egy 1373-ban kelt oklevélnek „Nykus dictus *Hazinschart* Ciuis de Cluswar” adatához fűzött jegyzetében ezt írja: „Ime a *Házsongárd*” szónak Kolozsvár egy ősrégi polgárának nevéből származása” [Kvár tört. I, 337. — Magát az adatot l. Okl. Kvár tört. első kötetéhez. I, 73].⁶ Szerinte tehát a címszóbeli helynév személynévi eredetű. JAKABnak erről a jegyzetbe eldugott vélekedéséről kétségtelenül nem vehettek tudomást azok, akik később a helynév magyarázatáról nyilatkoztak. Aligha ismerte ezt a személynévi eredeztetést P. THEWREWK EMIL, mikor azt írta, hogy „a *Hasengarten*-ből vált *Házsogárd* Kolozsvárrótt” [l. tőle: A helyes magyarság elvei. Bp., 1873, 28]. E származtatás úgy látszik, a kolozsváriak között a múlt század második felében már általánosan ismert lehetett. Legalább is, az Erdélyi Kárpát-Egyesület 1894-i Kolozsvári Kalauza [33. l.], NAGY PÉTER (GRANDPIERRE EMIL) visszaemlékezései⁷ és GR. KUUN GÉZÁNAK egy futó jegyzete⁸ e származtatás közkeletű voltát mutatja. Kétségtelenül erre a kolozsvári közvélekedésre⁹ támaszkodott MELICH JÁNOS is (ő ugyanis egyetemi tanulmányait Kolozsvárt végezte), mikor P. THEWREWK közleményére hivatkozva, a címszóbeli helynevet a német jövevényszók közé sorolta; ő azonban már, figyelembe véve SZINNYEI JÓZSEF szóbeli értesítését, e helynevet népetimológias alapon a *haselgarten* ’mogyorókert’ köz-, illetőleg helynévből származtatta [Német vendégszók: Nyr. XXIV (1895), 250 és kny. 36]. Ugyanő később egy pótló-

⁴ Erre nézve l. Balassa Iván, Az a-zás a kolozsvári Hóstát nyelvben: MNnyv. III (1941), 57 kk.

⁵ A kefelevonat javítása idején bukkantam rá SZAKÁL FERENC kolozsvári polgár naplójában a címszóbeli név *házsongárt* és *Házsungárt* adataira. Ugyanott látom, hogy a két kiadó, Szabó Károly és Szilágyi Sándor idevonatkozó jegyzete is *Házsungárt* alakot írt [Történeti emlékek a Magyar Nép községi és magán életéből. Pest, 1860, II, 65, 67]. A *Házsungárt(t)* ejtésre tehát van már a XVIII. század elejéről is adatunk.

⁶ Megjegyzendő, hogy e családnév ugyanebben a forrásban előfordul *Hazinschart* alakban is [i. h. 72]. Más, de szintén Kolozsvárra vonatkozó, 1377–78-i forrásból ismerjük e családnévnek *Hassonsarch* és *Hossonsarch* formáját is [Csánki V, 316]. Későbbi időpontban a rendelkezésünkre álló forrásokban nem találkozunk e kolozsvári családnévvel.

⁷ Ó, kedves Kolozsvár! Berlin (Kolozsvár), 1926, 128. — Ő egyébként ezt írja: A *Házsongárd* „neve valószínűleg szláv eredetű, amint hogy az a város neve is. Az a legenda azonban, amely a szászoknak tulajdonítja a város alapítását, átment a *Házsongárd* nevére is. *Hasengarten* lett volna az a név, amit aztán a kemény magyar száj tört *Házsongárd*dá. *Hasengarten*: Nyúl-kert.” Nagy Péter adós maradt azzal a felelettel, hogy milyen szláv helynévből származik a mai magyar *Házsongárd*.

⁸ „E név (t. i. a *Házsungár*), azt mondják, a német *Hasengarten*-ből romlott volna” — írja gr. Gyulai Lajosnak 1834-ből való feljegyzéseihez fűzött jegyzetében [EM. 1903, 4].

⁹ Az 1702-i forrás regeszta-feljegyzésében szereplő *Hazengard* adat talán arra mutat, hogy a helynevet már a XVIII. század elején is ilyenféleképpen magyarázták.

magyarázatban az erdélyi szász *wëngert* 'weingarten' és a *Bängert* 'Baumgarten' példájára hivatkozva, a (*garten* >) *gerť* > *gárd* fejlődést hangzõilleszkedéssel magyarázza [NyK. XXVII (1897), 97]. Ez a hangzõilleszkedés természetesen már csak a magyar nyelvben ment végbe. Ha ezt a magyarázatot elfogadjuk, még magyarázatlanul marad a szóvégi *t* ~ *d* váltakozás, illetõleg *t* > *d* fejlődés. Ez éppen úgy a *-ba* ragos *Házsongártba* olv. *Házsongárdba* alkalmi zöngésüléssel keletkezett alakból elvont forma lehet, mint ahogy annak tartjuk az erdélyi szász *bangert* 'Baumgarten' köznévbõl átvett erdélyi magyar *bongort* tájszónak *bongord* alakját is. De miõnt ahogy a határozóragos *bongordba* formából az *-rdb-* hármas mássalhangzó-torlódás feloldása céljából a középsõ mássalhangzó kiesett, és e tájszavunknak elvonással keletkezett *bongor* alakja is, éppen úgy a raggal ellátott *Házsongárdba* formából is formálódott *Házsongár*, s a-zással *Házsongár(d)* alak is [l. ezekre nézve MNy. XXXIV (1938), 108—10, 252—3].

Bár bennem már régebben, JAKAB ELEK véleményétõl függetlenül is, felvetõdött a *Házsongárd* helynév és a középkori, nyilván német *Hazinscha[o]rt* > *Ha[o]ssonsarch* családnév kapcsolatának lehetõsége, hangtani nehézségek miatt ezt csak mint a címszõbeli helynév magyarázati kísérletét a teljesség kedvéért említtem meg. Sokkal elfogadhatóbbnak látszik a *Hasengarten* és még inkább a *Haselgarten*, illetõleg *Haselgert helynévbõl való származtatás. Óvatosságra itt csak az ínt, hogy a *Házsongárd* név elsõ alakjaiban a mai *zs* helyén csaknem kivétel nélkül *rs* hangsoport áll, másfelõl azonban az is igaz, hogy már 1609-bõl van egy *Hazongart* adat is. A rendelkezésünkre álló adatok azonban olyan késõiek, hogy e — hihetõleg középkori eredetû — helynévünk végleges magyarázatához nem elégségesek. Így bár mind MELICH, mind SZINNYEI magyarázata valószínûnek látszik, a *Házsongárd* eredetének kérdése nem tekinthetõ véglegesen elintézettnak.¹⁰ Remélhetõ, hogy a város XVI. századi forrásaiból előkerülhetnek még olyan adatok, amelyeknek világánál majd kielégítõen eldönthetõ az eredet kérdése.

Kásóvér patakja. A Maros-Torda-megyei Backamadaras helynevei között egy 1759-bõl való birtokösszeírásban fordul elő a címszõbeli helynév így: „a' *Kasóvér Patakja*“ (szántó) [ENMLt. Jósika hitb. lt. Bethlen lev. Fasc. B. 2]. Kétségtelenül ennek a helynévnek elõttagja bukkan elénk valamivel késõbbrol a következõ két adatban: 1791: „az Eszak n(vezetû) oldalnak felsõ felén... a Falu *Kásuer* n(vezetû) Erdejébe“ [ENMLt. Conscriptiók, Nalácz A. conscr.] 1830: „az eszak nevû Helyen *Kasuver* végibe“ [ENMLt. Henter lt. Fasc. 1, Nro. 47]. BENKÕ LORÁND helyszíni gyûjtése során 1943-ban lejegyezte a *Kásüvër* és *Kásüvër-ërdeje* helynevet is. 1791-bõl is ismerjük a *Kásüvër erdeje* helynévalakot [ENMLt. Conscr. Nalácz A. conscr.].

A címszõbeli helynév elõttagja elhomályosult összetétel, nyilván a *kása* ~ *N. kása* ~ *káso* köznévként és az *üver* tájszónak összetétele. Erdélyben ez utóbbi, egyelőre pontosan meg nem határozható jelentésû tájszó nagyon gyakori [l. MNy. XXXVIII, 367, EM. 1943. 92, 1944. 133, 1945. 272]. Magának Backamadarasnak helynévanyagából e tájszóval alakult következõ helynevekre hivatkozhatom: *Üver* (1733), *Üver alatt* (1632 előtt), *Üveralja* (1787), *Üverfõ* (1632 előtt), *Üvervég* ~ *Övervég* (1737), *Kisüver* és *Nagyüver* [E két

¹⁰ Megjegyzem, hogyha az 1781-i *Hásongrád* alak nem volna olyan késõi és egyedülálló, valóban gondolhatnánk egy *grad* 'vár' utótagú szláv helynévbõl való származásra. Valószínûleg erre gondolhattott Nagy Péter is elõbb, a 7 jegyzetben idézett vélekedésében.

utóbbi jelenkori adat BENKŐ LORÁND kéziratos backamadarasi tanulmányából való. — A ( )-be tett évszám az első ismert okleveles előfordulás évét jelöli]. — A *Kásaiüver*-ből a *Kásüver* ~ *Kásöver* nyilvánvalóan hangürmegszüntető hangzókivetéssel alakult. Megjegyzendő, hogy ugyanilyen alakulás a maroszeiki Szentgericéről ismert *Kisver* ~ *Küsver* < *Kisüver ~ *Küsüver is,¹ csak hogy itt a hangűr következményeképpen a második tag szókezdő magánhangzója esett ki.

A *Kásöver* alakból úgy látszik, hogy legalább is itt, Backamadarason az *üver* ~ *üvér* tájszónak volt *över* ~ *övér*, sőt — amint egy egyetlen, 1759-ből való adatból megállapítható — *iver* változata is [l. erre nézve MNy. IV, 352 is]. Ekkorról ugyanis egy ilyen adatot ismerünk: „A *Ziver* végben“ (szántó) [ENMLt. Jósika hitb. lt. Bethlen lev. Fasc. B. 2]. Itt az előtag szerintem csak az *Iver végben* névelős kapcsolatból szóhatártévesztéssel kivált helynévi elem lehet [MNy. XLIII, 222].

Kebelás. 1855-ből a szolnokdobokai Ném a helynévei között találkozunk e helynévvel [Bodor levelek. Magyarlápós].² Minthogy a forrás a német szövegbe ágyazott helynevek mindenikét romános alakban őrizte meg, kétségtelen, hogy ez is román ajakról került bele ebbe a forrásba. Éppen olyan kétségtelen azonban az is, hogy itt egy románba átkerült magyar helynévvel van dolgunk. Egy 1687-ből való forrás ugyanis megőrizte a következő helynévi adatot: „*Kabalás* fön“ (k.) [ENMLt. Gr. Bánffy Rok. Lázár lev. 16 Fasc. 2. sz.]. Minthogy pedig ez a „Píntek fele forduló határ(an)“ felsorolt földek között szerepel, nem kétséges, hogy ugyanarra a területre vonatkozik, mint a tőzsomszédos Oláhpéntekről még 1292-ből idézhető *Kabalás* nevű bérc.³ Az 1820–1899 közötti időből nagyon sok Némát illető forrásban fordul elő egy *Kabalásd* ~ *Kabolásd* ~ *Kabalást* ~ *Kabalás* helynév. Az első három a *Kabalás*-nak -d helynévképzős származéka. Úgy látszik, hogy e helynevet a némai románság is változatlanul vette át s így használta még legalább is a múlt század elején. 1820-ból ugyanis a *Kabalásd* alatt helynév román egyenértékeseként a *Sub Kabalásd* forma szerepel egy forrásban [Bodor lev.]. Nem kétséges tehát, hogy az 1855-i *Kebelás* ennek a magyar *Kabalás(d)* helynévnek román szájon átalakult formája.

A helynév nyilván a régiségből és a mai népnyelvből ismert, valószínűleg szláv eredetű *kabala* ~ *kabola* 'equa, caballa, kancaló', illetőleg 'csikó' köznévvvel alakult [vö. EM. 1944. 130 kk.]. Talán eredetileg lőlegelőt jelölhetfeik ezzel a névvel. A régiségből sok, e köznévvvel alakult helynevet ismerünk [l. OklSz., Nyr. VI, 124, MNy. VIII, 397, EM. i. h.]. A dunántúli Ormányságban is egy mező neve: *Kabala: Kablai mező* [Kis Géza, Ormányság 291. — Id. EM. i. h. 131 is]. Kéziratos gyűjteményemből a szilágymegyei Monóból hivatkozhatom *Kabalakút* és *Kabalakút pataka* (1762), a marostordai Sóváráról *Kabalabérce* [Nyr. XXIX, 480], a szolnokdobokai Domokosról *Kabalamező* és *Kabalmező farka* (1932) helynévre. JANKÓ JÁNOS gyűjtésében

¹ Jakab Elek—Szádeczky Lajos, Udvarhely vármegye története. Bp. 1901, 97. — Id. Gyallay Domokos EM. 1943. 479—80. — Az *üver* itteni meg-létére ezeket a régebbi adatokat is idézhetem: 1693: „egy erdő... fekete Eoverben“. 1791: „A Fekete Üver árka mellett“ (szántó) [L. még Gyallay, i. h.].

² Itt alkalmasint egy román szájon *Kábäläs*-nak hangzó helynevet írt át a forrás szerkesztője.

³ „... meta incipit super unum byrche *Kabalas* vocatum, et ibi separa-t de metis Nyma (Magam ritkítottam, illetőleg szedettem dőlten) [ÁrpÚjOkm. X, 84. — Idézi a helynevet átírva SzolnDobMon. V, 439 is].

is találkozunk a Keresedről közölt *Kabalás* helynévvel [Aranyosszék 9]. Megjegyzendő azonban, hogy — különösen a fiatalabb *Kabalások* esetében — gondolhatunk a *kabala* köznévrnek az erdélyi és a szatmár-ugocsai népnyelvben élt, illetőleg ma is élő másik, t. i. 'kétágú fa, melyen útközben az ekét csúsztatják' jelentésére [Csűry Bálint, Szamosháti szótár I, 439 és EM. i. h.]. Magam Szatmárhegyen hallottam a *kabola*: *kabolaút* köznevet 'dülőút' jelentésben is használni; e jelentés azonban kétségtelenül másodlagos, t. i. 'olyan út, amelyen a *kabolát* viszik'. Keletkezhetett hát e jelentésből kiindulva jelölésköri tágulással is a határnak kisebb-nagyobb részére vonatkozó helynév.

Néhány szó az Antartigy helynévhez. Az EM. 1946. 79. lapján az *Antartigy* helynévről szólva, kimutattam, hogy ez a magyar *Antaltölgy(e)* helynévből román ajkán keletkezett. Minthogy azóta az 1944 októberében szétszórt, de szerencsére meg nem semmisült jegyzeteim rendezése közben e helynévre vonatkozólag újabb adatok kerültek elő, pótlólag a következőket tartom szükségesnek megjegyezni: Az eredeti *Antaltölgy(e)* helynév nem maradt meg átalakulásának, helyesebben elalaktalanodásának azon a fokán, amelyen 1803 táján lehetett, 1932-ben helyszíni kutatás közben ugyanis Kozárvárt lejegyeztem Nagy Mihály 70 éves földműves ajkáról egy *Antántégy*: *Antántéj* alakú erdőnevet; ugyanő e helynév román formájaként a *La Antanted* alakot említette. Az *Antal* előtagból nyilván az első szótagbeli szótagzáró *n* hatására keletkezett az *Antan* előtag a románban, és innen vette vissza a kisebbségben élő, kétnyelvű magyarság az *Antán* alakot. Az utótagban megfigyelhető *ő:e* hanghelyettesítés a magyarból kölcsönzött román jövevényszavak esetében — mint már előbb is rámutattam — szabályosabb, mint az *Antartigy* alakban jelentkező *ő:i* hanghelyettesítés. Úgy látszik tehát, hogy a XIX. század elejére kialakult (*Antaltölgy* >) *Antártigy*: *Antártigy > *Antántégy*: *Antántéj* ~ *Antanted* változathól e két utóbbi, valóban a felismerhetetlenségig elalaktalanodott forma maradt meg a kozárvári magyarság, illetőleg az odavaló románság ajkán.

Odverem, Oškut. A 75-ezres katonai térkép, tordai (5371) szelvényén, valamint a 200-ezres kolozsvári szelvényen a Kolozsvártól délre fekvő Ajton, Györgyfalva és Rőd határában egy *D. Odverem (Dealu Odverem)* nevű hegynév olvasható. E hely nevét *Odverem* alakban hallottam Tulogdy Jánostól is. A név magyarozatára nézve útbaigazít az, hogy az alsófehérmegyei *Vadverem* község neve is a románban *Odverem* [vö. pl. az 1831-i *Consignatio Statistico-Topographica... Transilvaniae* 201]. Ez adat útmutatása alapján valóban meg is találhatjuk a katonai térképek *Odverem*-ének eredetibb alakját. Egy középkori oklevél még 1428-ban említi Rőd határának Györgyfalva felé eső részén a *Vadverempataka* nevű erdőt [Csánki V, 396], egy 1836-os forrásból pedig egy ilyen adatot jegyeztem ki: „A' *Vadverembe*“ (erdő) [ENMLt, Bethlen Elek conscr.]. Egy 1753-ból való ajtoni birtokösszeírás is említi ugyanezt az erdőt [i. h. és MNMúz. Gr. Bethlen-család lt.]. Györgyfalva történeti helynévanyagából nem tudom ezt a nevet kimutatni, 1770 tájáról azonban onnan is ismerek egy *Farkasverem* nevű helyet [ENMLt, Kolozs megyei földmérési táblázatok]. Ezt mint az ilyenféle helynévadás példáját említem meg.

1946-ban Ajtonban futólagos helyszíni gyűjtés során elmondattam a község határában előforduló helyneveket is. Ez alkalommal egy határbeli kút magyar *Vaskút* nevének román alakjaként említették az *Oškut* nevet.

E két adatból megállapítható, hogy mindkét esetben egy *v-s* kezdetű magyar helynév szókezdő *v* hangjának elveszésével keletkezett a román

helynév-alak. Ilyen szöveleji hangvesztésre hirtelenében még a következő példákat sorolhatom fel: a *város* > r. *oraş* köz- és (*Nagy*-) *Várad* > r. *Oradea*, *Vadafalva* > *Odeşti* (Szilágy m.), *Vájasd* > *Oiejdea* (Maros-Torda m.), *Vár-alja* > *Orlea sub cetate* (Hunyad m.), *Vártelek* > *Ortelec* (Szilágy m.), *A'sós és Felsőváradjá* > *Oardea de jos, — sus* (Alsófehér m.), *Alsó-, Felső- és Középvárca* > *Oarfa de jos, — de sus, Orţiţa* (Szilágy m.) helységnevet. Idetartoznak a különböző magyar *Vásárhely*-ek román *Oşorhei* és *Oşorhel* alakjai is.¹

Seregyis, Séregyis. A Kolozsvártól délre fekvő Rőd község történeti helynévanyagában 1775-ből a következő helynévi adatokat olvasom: „In *Seregyis* Lá Zeketare“ (erdő). „La *Seregés*“ (szántó). „Lá *Sérégyis*“ (ua.). „La *Séregyis*“ (ua.) [Kvári ref. koll. lt. Sombori lev.]. Előfordul a címszóbeli változatok egyike még előbb, 1764-ben is a „Lá *Seregyis*“ (erdő) adatban [ENMLt. Jo-sintzi-osztozás, Albrecht Dezső letéte].

A helynév magyarázata céljából nem sokat kell adatok után kutatnunk. Az itt felsorolt és kétségtelenül román szájról lejegyzett alakok mellett az 1775-beli forrásban előfordul ez az adat is: „A *Seregéjésbe*“ (kaszáló). Ugyanez a helynév megtalálható egy még előbbi, XVIII. századi forrásban: 1740: „A *Seregélyesben*“ (erdő) [ENMLt. Gr. Mikó lt. Conscr.], sőt egy 1815-ből valóban is ilyen alakban: „a' *Seregéjes* n(vezetű) H(ely)be“ (kaszáló). „A' Kis *Seregéjésbe*“ (erdő) [A kalotaszegi ref. egyházmegye lt. Vis. Prot.]. Mint-hogy az idézett források határolásaiból kétségtelen, hogy a *Seregyis* és *Seregéjes* helynév azonos területre vonatkozik, de egyik román, a másik pedig magyar ajkón élő változat, nyilvánvaló, hogy a már 1740-ből kimutatható magyar helynévből alakult a román *Seregés: Seregyis: Séregyis: Sérégyis* (o: Seregeş: Seređiş: Seređiş: Seređiş) változat.²

¹ *Fugyivásárhely ~ Oşorheiu* (Bihar m.), *Gyerövásárhely ~ Oşorheiu* (Kolozs m.), *Erdövásárhely ~ Oşorhel*, *Kékesvásárhely ~ Oşorhel* (Szolnok-Doboka m.) [Vö. l. Martinovici—N. Istrati, Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite, Kvár, 1921]. Régebben *Marosvásárhely* román neve is *Oşorhei* volt.

² A ma szórványsorsban élő ródi magyarság mellett már a középkorból Rődön román lakosságra is következtethetünk. 1500 körül, 1503-ban és 1521-ben ugyanis már egyszerre említik *Magyar Rewd* és *Olah Rewd* helységet (possessio) [Csánki V, 396]. Megjegyzendő, hogy Rődnek a középkorból ismert néhány helyneve (Nagyerdő, Vaspéterpataka, Vadverempataka, Bidespataka, Királymezefejű, Középerdő, Harmaderdő, Csonka, Gyar, Erdőfő), az egy ismeretlen eredetű *Gyar* kivételével mind magyar eredetű. Lakosai között is a középkorban túlnyomó a magyar nevű, de három egyébként magyar nevű lakosát 1476-ban „oláh“-nak mondják [Az adatokra nézve l. i. h.]. Hogy azonban a két fennebb említett községneven l. nem két egymástól független települést, vagy 2. nem ugyanannak a községnek kettős nevét kell értenünk, arra rávilágít egy 1764-ből való vallatásos birtokösszeírás. Ekkor ugyanis Bulbuka Ursz (39 éves), Cigány Kirila (30), Gyermán Bláguj (67), Martsán Vaszi (30) és Martsán Silip (29) ezt vallja: „Ügy hallottuk eleinktől, hogy nemes Kolos vármegyében ezen falunk (t. i. Rőd) régentén Magyar és Oláh nevezetet viselt. Az magyar falu jobb állapotban lévén mindenféle terhek többire azon fordult; az oláh falu nem annyiban, nevezetesen a királyi árendától immunis lévén csak arendator Henter János uram kezdette az árendát desummálni“ [ENMLt. i. h.]. A két Rőd-név tehát csak ikerfalura, illetőleg ugyanazon helységnek két, nagyjában nemzetiségileg elkülönült részére vonatkozhatott.

A magyar helynév természetesen a *seregély* ~ N. *serege*; *serége* ~ *serege* 'sturnus vulgaris L.' madárnévből -s képzővel alakult, és így mint ilyen legalább is eredetileg seregélyben bővelkedő területre vonatkozhatott. — Csak a magyar helynévanyagra vonatkozó közlések viszonylagos csekélysége lehet az oka annak, hogy e madárnévvvel alakult ilyen helynevet Erdélyből még csak egyet tudok kimutatni a kalotaszegi Nagy- vagy Váralmásról 1942-ből: *Seregegödör* ~ *Gropa Graurilor* (kaszáló, erdő) [KszgHn. 318].² Erdélyen kívül Ceglédről ismerek 1870 tájáról egy *Seregélyes* szőlőnevet [Nyr. I, 385].

Szegedi fazekas-készítmények Erdélyben. A népi házi iparágak között talán a fazekasság készítményei azok, amelyek legmesszebbre jutnak el. Részint maguk a fazekasok jellegzetes, magasra rakott szekereikkel évszázadok óta messze vidékekre elhordták áruikat, másrészt meg a vásárlók is felkeresték a híresebb, távoli fazekas-központokat.

A népi fazekas-központok kereskedelmi érdekkörének, illetőleg hatásterületének kimutatása nem tartozik az érdektelen feladatok közé, mégis erre nézve vajmi kevés történt. Másirányú levéltári kutatás közben néhány olyan adáthoz jutottam, amely azt mutatja, hogy a szegedi fazekas-készítmények Erdély délnyugati részén már a XVIII. században legalább Gyulafahérvár vidékéig eljutottak. A hunyadmegyei Kéméndről 1726-ból Jósika József udvarházának vagyonösszeírásában olvastam: „*Szegedi Tarka Bokáj nro. 12.*“ [ENML. Jósika hitb. Fasc. LXX, No. 1]. Hogy itt a szegedi fazekas tárgyaknak nem esetleges, szórványos idejutásáról van szó, azt a bokályok számán kívül az is bizonyítja, hogy ugyane megyéből még Branyicskáról is ismerünk hasonló adatokat. 1756-ból például néhai Jósika Mózes udvarháza házieszközeinek leltára egy ilyen adatot őrzött meg: „*Szegedi Bokály Numero 1*“ [i. h. Fasc. BXXV, No. 35]. De ugyancsak egy branyicskai összeírásból jegyeztem ki a következő leltári tételt (is: „*Szegedi fél ejteles kék sárgá festékű kancsok Nro 6*“ [i. h. No. 39].

A szegedi kancsók azonban Erdélyben még messzebb is eljutottak. 1747-ben br. Jósika Józsefnek az alsófehérmegyei Springen lévő udvarházában „... az *Ur ő Ngā Házában találtunk* — írják egyebek mellett az összeírók — *Szegedi Kántst Nro 3*“ [i. h. Fasc. XXV, No. 88]. — Ennél keletebbre nem tudom követni a szegedi kancsók útját. Ennek valószínű magyarázata az, hogy Alsófehér megye középső részén és a belső-erdélyi területeken inkább a híres alvinci fazekas-központ készítményei terjedtek el.

SZTA

Ugyanez az összeírás a „Magyar Faluban“ és az „Oláh Faluban“ külön-külön sorolja fel a sessioikat; ekkor azonban már a „magyar“ faluban is román jobbagyok laktak. Arra a kérdésre, hogy e település esetében mikor folyt le az a népiségtörténeti változás, mely a község mai népiség-képét eredményezte, nem tudok feleletet adni.

² A románban a *graur* 'seregély'-t jelent és így a román helynév jelentése: 'Seregélyes gödre'. — A kefelevonatok javítása közben hallom egyik hallgatómától, a beszterce-naszódi Zselykről való Hunyadi Ödöntől, hogy szülőfaluja határában is van egy *Seregjes* nevű szántó-terület. Minthogy pedig az ő felvilágosítása révén tudom azt is, hogy Zselyken a fennebb említett madár neve *seregje*, tbsz. *seregjek*, alakban ismeretes, kétségtelen, hogy ez a helynév is a *seregje* köznévi -s képzős származéka. Szerintem valószínűleg a *Seregjes* határrész is a névadáskor olyan legelő lehetett, mint ma a *Bakrák köze*, ahol az erdőirtás után visszamaradt odvas fákban ma is sok *seregje* tanynázik.